

Universell utforming og IKT

FFO 9. september 2006

Kristin S. Fuglerud

telefon: 22 85 25 00

e-post: kristins@nr.no

Universell utforming og IKT

- ▶ Hva er IKT
- ▶ Generelt om universell utforming og IKT
- ▶ Funksjonsnedsettelse
- ▶ Eksempler
- ▶ IKT-hjelpemidler
- ▶ Retningslinjer (Guidelines)

IKT Eksempler

hentet fra www.dinside.no

IKT Eksempler

Micro computer (www.dinside.no)

IKT Eksempler

Fjernkontroll
for
fotballnerder

www.dinside.no

Universell utforming og IKT

- ▶ Manglende bevissthet og kunnskap om universell utforming i IKT bransjen
  - Bare 1 av 4 datastudenter kjente til begrepet
  - Bare 4 av 16 e-forvaltningsprosjekter hadde UU
- ▶ Relaterte begreper:
  - Universell design
  - Design for alle
  - Inkluderende design (e-inclusion/Inclusive design)
  - Brukervennlighet (Usability)
  - Tilgjengelighet (Accessibility)

Hvorfor universell utforming av IKT?

- ▶ Digital kompetanse – regnes som en basisferdighet
- ▶ Utviklingstrekk – teknologi over alt
- ▶ Selvbetjening - selvstendighet
- ▶ Informasjon, læring og demokrati
- ▶ FN - Menneskerettigheter – krav til tilgjengelig IKT

Hvorfor universell utforming av IKT?

- ▶ **Lovgivning**
  - Offentlige innkjøp
  - Forslag til ny antidiskrimineringslov (NOU 2005:8 Likeverd og tilgjengelighet)
- ▶ **Demografi**
  - andel og antall eldre i befolkningen øker
- ▶ **Økonomi**
  - Øke markedssegment ("the grey power")
  - Kvalitet og effektivitet (fordel for alle)

Hvor mange er funksjonshemmet?

15,4% av personer
mellom 16 og 66% år

Aldersgruppe Andel i %

- ▶ 16-24 6 %
- ▶ 25-39 10 %
- ▶ 40-54 16 %
- ▶ 55-59 26 %
- ▶ 60-66 34 %

(SSB 2005)

Ca 60 % av
befolkningen (USA)
vil sannsynligvis
ha nytte av
"accessible
technology"

(Forrester research på
oppdrag fra Microsoft)

Hvor mange? (2)

- ▶ Syn
  - Synshemmede: ca 130 000
  - Fargeblinde: ca 5% av befolkn.
- ▶ Hørsel
  - Hørselshemmede: ca 600 000
- ▶ Bevegelse
  - Muskel- og skjelettsykd: ca 24%
- ▶ Språk
  - Dyslektikere: ca 500 000
- ▶ Kognitive
  - Ca 30 prosent har lese- og/eller skrivevansker.
- ▶ Sosiale

Hvordan lage teknologi for alle?

- ▶ øke brukervennlighet (senke terskelen) i hovedløsning som tilbys alle
- ▶ øke fleksibilitet og valgmuligheter i hovedløsning ved å gi info på flere måter (lyd, bilde, tekst),
- ▶ sørge for at løsningen fungerer sammen med IKT hjelpemidler (programvare og/ eller utstyr)
  - Eks utstyr: punktlister for blinde, fotmus
  - Eks programvare: Tekst til tale, stavekontroll
- ▶ Ny teknologi gir nye muligheter (og begrensninger)

Historie – The three T's

- ▶ Telephone:
  - Alexander G. Bell jobbet med å visualisere lyd for å lære hørselshemmede å snakke -> patent på telefonen i 1876
- ▶ Typewriter:
  - den første skrivemaskin ble laget av Pellegrino Turri i 1808. Han ville hjelpe sin blinde venninne og grevinne Carolina Fantoni da Fivizzano å skrive leselige kjærlighetsbrev
- ▶ Transistor:
  - Forskere på Bell Laboratoriene ville finne måter å forbedre høreapparater på. Apparatet måtte være mindre men kraftigere og bruke mindre strøm. I 1956 fikk de Nobelprisen i fysikk for transistoren.

Nye løsninger gir nye muligheter

- ▶ SMS (nyttig for døve og hørselshemmede)
- ▶ Mobiltelefon med video (fjerntolking for døve)
- ▶ Videokonferanse (delta uten å forflytte seg)
- ▶ Elektronisk handel (handle uten å forflytte seg)

Nye løsninger gir nye muligheter

Nye muligheter:

HP ville øke
batterienes
levetid
ved å spare
energi

Utviklet en løsning
som gjør det lettere å
lese!

To skritt fram (og ett tilbake?)

- ▶ Nettbank ble oppgradert med passordkalkulator for å øke sikkerheten.
  - Men blinde og svaksynte kunne ikke se displayet
- ▶ DNB-NOR utvikler nå passordkalkulator med lyd
- ▶ Nordea har valgt terminaler med uttak for hodetelefon, og store skjermer - lager en prototyp for taleminibank
- ▶ Terminaler med varmesøkende tastaturer
  - umulig å bruke for personer som er ustø på hånden
  - umulig å bruke for synshemmede

IKT stiller store krav til lesing og skriving

- ▶ 30 % av befolkningen leser og skriver for dårlig i forhold til samfunnets krav
- ▶ Undersøkelse blant folk flest om lesbarhet (MMI intervjuet 1000 personer i 2004)
  - 40% av dem over 40 år hadde problemer med å lese teksten på medisinpakningene
  - Hver 6 hadde problemer med å se displayet på mobiltelefonen sin
  - 30% hadde problemer med å lese teksten på kassalappen
  - 53% av dem over 40 år hadde problemer med å lese teksten på varedeklarasjoner

Syn

- ▶ Undersøkelse blant synshemmede (MMI intervjuet 400 synshemmede)
  - 50% av synshemmede med minibankkort hadde aldri brukt kortet i minibank uten hjelp fra andre..
  - 80% opplevde ”ofte eller av og til” at de ikke kunne betjene heis uten hjelp fra andre
  - 78% kunne ikke betjene køordningssystemer på egenhånd – og halvparten av disse følte ubehag når de kom i lokaler med køordningssystemer

Syn (2) Situasjoner og løsninger

► Situasjoner

- Personer med nedsatt syn (blinde, fargeblinde, nærsynte, problemer med fokus etc.)
- Dårlige lysforhold (solskinn, mørke, blinding)
- Man bruker synet til andre ting

► Løsninger – vurder:

- skriftstørrelse, farger, bakgrunn, kontraster, lyssetting
- Informasjon fra blindedeforbundet: "Teksten – slik vi vil ha den"
- bruk lyd og taktile elementer (merke på 5 tallet)
- lag alternativer til touch paneler
- tekstalternativer til symboler og bilder
- følg standarder der de fins (www.norge.no, WAI, DAISY)

Hørsel (1)

- ▶ Situasjoner:
  - Personer med nedsatt hørsel
  - Støyende omgivelser
  - Stille omgivelser
  - Privat informasjon
- ▶ Løsninger – vurder:
  - klare lydsignaler, unngå høye frekvenser
  - alternativer til lyd
  - visuelle (for eksempel blinking med lys)
  - følbare (for eksempel vibrasjon)
  - tekstlige beskrivelser av lydinformasjon ("Nå høres ....")

Bevegelse (1)

- ▶ Situasjoner:
  - mangler kroppsdel (finger, arm, ben)
  - skader: brukket armen?
  - muskel- og skjelettsykdommer
  - kulde eller varme (har votter på?)
- ▶ Løsninger – reduser krav til:
  - kraft (Må man trykke hardt på knappen?)
  - presisjon (Må man treffe et lite område?)
  - hurtighet (for eksempel dobbelklikking)
  - gjentakende bevegelser (belastningslidelser)
  - koordinasjon og plassering (flere taster på en gang?)

Kognisjon (1)

- ▶ lese – skrivevansker (dysleksi, dyskalkuli)
- ▶ nedsatt konsentrasjonsevne
- ▶ nedsatt hukommelse
- ▶ nedsatt læreevne
- ▶ vansker med problemløsning
- ▶ sliten, trøtt, uopplagt
- ▶ stress og press situasjoner

Kognisjon (2) - Løsninger

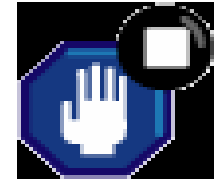
Løsninger:

Les tekst

Les lenker

Stopp

- ▶ bruk flere modaliteter (lyd, bilde og tekst)
f.eks. illustrasjon i tillegg til tekst
- ▶ bruke tekst til tale funksjon (se www.odin.no)
- ▶ enkelhet og oversikt (ryddig visuelt layout)
- ▶ god struktur, det viktigste først, beskrivende titler
- ▶ konsistens – følg standarder og retningslinjer
- ▶ må være mulig å angre, ta høyde for feil

Enkel tekst

- ▶ Enkel tekst
  - bruk tydelig skrifttype (unngå sans serif og kursiv)
  - unngå blokkjustert skrift
  - Se også Vinje's språkvettregler
  - Se også "Writing for web guidelines"

Andre funksjonsnedsettelse:

► Språk

- Snakke: Personer med talevansker kan skrive teksten og bruke talesyntese/tekst til tale
- Forme ord: velge mellom ordalternativer
- piktogram: bilde til tale

► Sosialt

- Teknologi kan være kontaktskapende
- Teknologi kan skape avstand (erstatte personlig kontakt)
- Kan fremmedgjøre

IKT hjelpemidler

Blindeskriftslist

Programvare tolker all tekst på skjermen og viser denne som braille på punktlisten

Fot mus

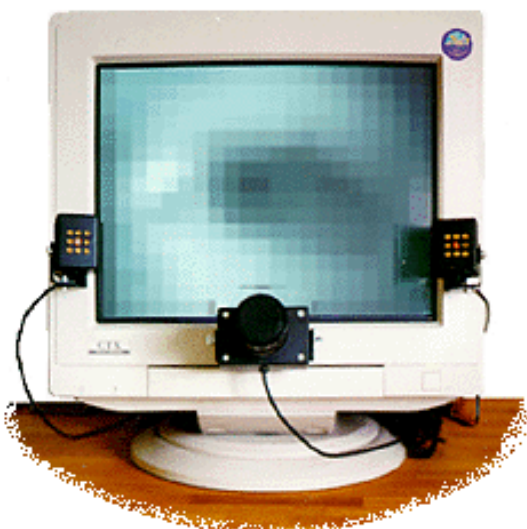

En pedal kontrollerer markøren og den andre kontrollerer museklikk

IKT hjelpemidler

Øyestyling:

Kamera på datamaskinen følger brukerens øyne, og kan dermed finne ut hva brukeren ser på

Klikking kan f.eks. gjøres med sakte blinking.

WAI – Retningslinjer for web

Utrag:

- ▶ **Multimedia:** undertekster til bilder, beskrivelse av grafikkelementer, avskrift av tale, beskriving av lyd og film
- ▶ **Lenker:** beskrivende lenketekster (Unngå "klikk her").
- ▶ **Sideoppsett:** Det skal være systematisk struktur. Sørg for overskrifter, lister og bruk **CSS** der det er mulig.
- ▶ **Diagrammer:** Ta med forklaring og oppsummer
- ▶ **Tabeller:** Sørg for at tabeller er leselige rad for rad. Oppsummer.
- ▶ Fullstendige retningslinjer & sjekkliste:
www.w3.org/WAI og www.w3.org/TR/WCAG

Retningslinjer og mer info

- ▶ Deltasenteret:
<http://www.shdir.no/deltasenteret/ikt/>
- ▶ Kvalitet på nett:
<http://www.norge.no/kvalitet/kvalitet2005/>
- ▶ WAI:
<http://www.w3.org/WAI/>
- ▶ WEBAIM Web accessibility in mind <http://www.webaim.org/>
(Sjekk WAVE Accessibility Evaluation Tool)
- ▶ Engelske blindforbundet:
<http://www.tiresias.org/guidelines/index.htm>
- ▶ Amerikansk lov: section 508 (tools and resources)
<http://www.section508.gov>